

TOSHKENT
UNIVERSITETI

AMALIY FANLAR

O'zbekiston tarixining dolzarb masalalari

*respublika ilmiy-amaliy
anjumani materiallari*

2023 yil 24 may

TOŠKENT – 2023

O'zbekiston tarixining dolzarb masalalari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2023 yil 24 may. –Toshkent. 2023. – 209 b.

Ushbu to'plamda 2023 yil 24 may kuni Toshkent Amaliy Fanlar universiteti Tarix kafedrasida o'tkazilgan "O'zbekiston tarixining dolzarb masalalari" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumanidagi maqolalar jamlangan.

Maqolalarda keltirilgan ma'lumotlar va mulohazalar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

MAS'UL MUHARIRLAR:

N.A.Egamberdiyeva, O.Raxmatullayeva

Tahrir hay'ati

S.Ulashova, N.Sultonova, D.Yusupova, Z.Ismatullayeva

Taqrizchilar:

O'.M.Mavlonov, O'.I. Abdullaev

Mazkur to'plam Toshkent Amaliy fanlar universiteti Tarix fakulteti Uslubiy kengashi va Tarix kafedrasining majlisi qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.

© Toshkent Amaliy fanlar universiteti. 2023.

B.A. Saidusmonov	TA'LIM MUASSASALARI FAOLIYATIDA ULAMOLARNING O'RNI XX ASRNING 70- 80 - YILLARIDA TOSHKENT VILOYATI TRANSPORT TIZIMINING TARAQQIYOTI VA UNING AHAMIYATI	137
G. K. Mardiyeva	1925-1941 YILLARDA SAMARQAND VILOYAT XOTIN-QIZLARI TA'LIMI VA ULARNING SAVODXONLIK DARAJASI	142
Sh. Salimov	SOCIO-ECONOMIC STRATIFICATION OF THE POPULATION OF UZBEKISTAN	146

O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI MASALALARI

O.Rahmatullayeva	TARIX TA'LIMINI SIFATLI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARI	161
D. T. Amridinova	MILLIY-MA'NAVIY MEROSDA KOMIL INSON HAQIDAGI QARASHLARNING TARIXIY-FALSAFIY ILDIZLARI	165
F. Ismatullaev	O'ZBEKISTONNING TASHQI SIYOSATI VA XALQARO MUNOSABATLARI TARIXIDAN	168
D. B. Tojiyev	TURKIY DAVLATLAR TASHKILOTI DOIRASIDA O'ZBEKISTON VA TURKMANISTON O'RTASIDA ILMIY – MADANIY HAMKORLIK	176
Sh. Yu. Salimov	XALQARO MEHNAT MIGRATSIYASIDA XOTIN-QIZLAR MASALASI VA UNING IJTIMOIY XUSUSIYATLARI.	183
Sh.U. Saydalieva	O'ZBEKISTONDA SOLIQ SIYOSATINING INSTITUTIONAL TIZIMI	190
B.M. Raxmanov	O'RTA OSIYO HUDUDLARIDA TARIXIY TADBIRKORLIKNING SHAKLLARI VA EVOLYUSIYASI	194
Z.Sh. Ismatullayeva	O'ZBEKISTONNING GERMANIYA BILAN HAMKORLIGI VA TARIXSHUNOSLIK MASALALAR	199
Н. А. Бердиева	ИСТОРИЯ И РАЗВИТИЕ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	1205
Sh. F. Axmedov	YANGI O'ZBEKISTONDA CHORVACHILIK SOHASINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA NORMATIV-HUQUQIY ASOSLARNING YARATILISHI	210

an'alarining qayta tiklanishida ma'lum ahamiyatga ega bo'lgan. Sovet tuzumining tazyiq va keskinliklari Diniy boshqarmaning ichki va tashqi faoliyatiga o'z ta'sirini o'tkazgan. Bu jarayonda musulmonlar hayotidagi muhim o'zgarishlardan biri islom ta'lim muassasalari faoliyatiga rasmiy ruxsat berilishida ko'zga tashlanadi. Diniy boshqarma rahbarlari diniy ta'lim muassasalarining o'quv faoliyatini tashkillashtirishda faol ishtirok etganlar. Bu talabalar sonini oshirish, ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularning xorij islom universitetlarida tahsil olishlari yuzasidan qator tadbirlar olib borilganligida ko'zga tashlanadi.

XX ASRNING 70- 80 - YILLARIDA TOSHKENT VILOYATI TRANSPORT TIZIMINING TARAQQIYOTI VA UNING AHAMIYATI

B.A. Saidusmonov
CHDPU O'zbekiston tarixi kafedrası
o'qituvchisi

Respublikamiz transporti xodimlari oldida yuksak va murakkab vazifalar turibdi. Asosiy vazifa respublika iqtisodi va aholining avtomobil transportiga bo'lgan ehtiyojini to'la-to'kis qondirish, avtomobil transportini yanada zamonaviy texnika bilan qurollantirish, ravon avtomobil yo'llarini kengaytirishdir. Transporti ishini yanada takomillashtirish uchun transport-iqtisodiy aloqalarni ratsionalizatsiyalashtirish, temir yo'l va avtomobil transporti o'rtasida yuk, yo'lovchi tashishni to'g'ri taqsimlash, yuk tashishni tezlatish, yuk tashish masofasini va transport harajatlarini kamaytirish, transport vositalaridan unumli foydalanish, mashinalarning yuk ortish –tushirishda bekor turishini va yuksiz bo'sh yurishlarini kamaytirish, avtomatika va hisoblash texnimkalarini keng ko'lamda qo'llash, ichki rezervlarni ishga solish, yuk tushirish va ortish ishlarini maksimal darajada mexanizatsiyalashtirish,

avtomobil xo'jaligi xodimlarini planlashtirish va iqtisodiy rag'batlantirishning yangi sistemasidan bahramand etish kabi muhim vazifalar turibdi. Demak, avtomobil transporti va tosh yo'llar respublikada sanoat, qishloq xo'jaligining yanada yuksalishi, aholiga madaniy va maishiy xizmat ko'rsatishni ta'minlovchi eng zarur vositalardan biridir. Respublika moddiy-texnika bazasini vujudga keltirishda avtomobil transporti va tosh yo'llarning xizmati beqiyos¹.

Avtomobil yo'llari shahobchalarini rivojlantirishning g'oyat muhimligini nazarda tutib, shu yo'llarni qurishni jadallashtirish, jumladan, mamlakatning eng yirik shaharlaridan chiqiladigan yo'llarda zarur rekonstruksiya ishlarini amalga oshirish, avvalgi besh yillikda barpo etishga kirishilgan magistral yo'llarni qurib bitkazish, shuningdek koxoz va sovxozlarning asosiy posyolkalarini ravon yo'llar bilan ta'minlash zarur.

Yuk tashish hajmini va masofasini uzaytirishga olib keluvchi omillar quyidagilardan iborat:

1. Mamlakatning Uzoq Sharq, Sibir, O'rta Osiyo kabi olis rayonlarida joylashgan foydali qazilmalarni va xom ashyo resurslarni xo'jalik oborotiga kiritish;

2. Mamlakatning Sharqiy rayonlarida, O'rta Osiyoda sanoat rivoj topganligi ishlab chiqarish rayonlarinig iste'mol qilish rayonlaridan ancha uzoq bo'lishi uchun imkon yaratish;

3. Ayniqsa mashinasozlikda mahsulotning ba'zi turlarini ishlab chiqarishni ixtisoslashtirishni takomillashtirish;

4. Sanoat va qishloq xo'jaligida tovar mahsulotini ko'p va mo'l ishlab chiqarish;

5. Ayniqsa, yog'och, neft, toshko'mir singari ommaviy yuklarni olis masofalarga tashishda xalqaro savdo-sotiqning kengaytirilishi².

Tarmoqning tarkibi o'zgardi. Umum foydalanishdagi avtotransportda yuk tashish yo'lovchilarga hizmat qilish trestlari tuzildi.

¹ Ходжаев Б.А. Автомобиль транспорти иқтисоди. Дарслик.-Тошкент. Ўқитувчи. 1982. –Б.20.

² Ходжаев Б.А. Автомобиль транспорти иқтисоди. Дарслик.-Тошкент. Ўқитувчи. 1982. –Б.20.

Trestning birinchi rahbari V.S.Rajabov va M.G.Zdraykovskaya bo'ldilar. Ular urash yillarini og'ir maktabidan o'tgan, tarmoqning o'ziga xos xususiyatlarini bilishar edi. Rahbar lavozimida ishlagan davrlarida tashkilotchilik qobiliyatlarini ko'rsatdilar, xizmat vazifasiga vijdonan munosabatda bo'lish, intizomga qat'iy rioya qilish tufayli obro'-e'tibor qozondilar. Ular har bir xodimga shunchaki ijrochi deb qaramas edilar.

Markazlashtirilgan usulda yuk tashishning iqtisodiy samaradorligi katta. Bu usulda yuk tashish avtomobillarning yuk ortish va yuk tushirish vaqtida bekor tushirishlarini, ekspeditorlar sonini, yuk tashish tannarxini, har bir korxonaning avtomobillarga bo'lgan talabini kamaytiradi, mehnat unumdorligi ko'payadi.

Qishloq xo'jaligida yuklarni avtomobillarda tashish keng rivoj topadi. Qishloq xo'jaligida yuk tashishning o'ziga xos xususiyati qatnovning mavsumiyligi va yurish qiyin bo'lgan tuproq yo'llarda bajarilishidir. Vatanimizda eng ko'p tashiladigan qishloq xo'jalik yuklari – paxta va mineral o'g'itlar.

Chigitning salmog'i yengil bo'lganligi uchun ko'p yuk oladigan avtomobillar va avtopoezdlar to'liq yuklanmas, ularning yuk olish quvvatidan atigi 53 foiz foydalanilar edi. Chigitni tushirish ham mushkul ish edi, transport harajatlari ko'payib ketdi. 1978 yilda birlashma mutaxassislari PSX-7 samosval yarim pritsep yasadilar. U manfaatdor vakillar ko'z oldida sinab ko'rildi. Bu yangi pritsep o'z vazifasiga loyiq va mos keladi deb hisoblanadi. Hamda seriyali ishlab chiqarishga berildi. Uning yuk tashish quvvati 7 tonna bo'lib, chigitni mexanizmlar vositasida bajarishga qaratilgan qator tadbirlar amalga oshirildi¹.

Agarda, 1980 yilda avtomobil transportida tashilgan paxta qariyb 4 mln tonnani mineral 5,0 mln tonnani tashkil etgan bo'lsa, 1985 yilda 4 mln tonna paxta va 7,0 mln tonna mineral o'g'it tashildi. Paxta

¹ Тошкент вилояти давлат архиви, 70-фонд, 1-рўйхат, 58-иш, 23-24-варақлар.

tashishining kelajakdagi ratsional sxemasi “dala-avtomobil poezd-paxta zavodi” usulida tuziladi. O‘zbekistonda ishlab chiqarildaigan mineral o‘g‘it ham qop-qanorsiz “zavod - avtomobil transporti - paxta dalasi” sxemasida tashishlishi zarur. Paxta va mineral o‘g‘itlarning bir qismini ratsional sxemada tashishni joriy qilish yiliga necha million so‘m mablag‘ni tejaydi.

1981-1985 yillarda og‘irligi 1,0 - 2,0 tonnadan ortmaydigan kichik partiyadagi yuklarni avtomobillarda bir yilga tashish ham o‘sadi. Bunday tashish magazinlar, oshxonalar, maishiy xizmat ko‘rsatish, mahalliy mayda sanoat korxonalari, aloqa punktlari va xakazolarga xizmat qilish uchun zarurdir. Mehnatkashlar turmushi yaxshilana borgan sari bunday yuklarga ehtiyoj orta boradi. Bu yuklarning hajmi umumiy avtomobil yuk oborotida hozircha 2-4 foizi tashkil qilsa-da, lekin bunday kam yuk ko‘ratadigan avtomobillar salmog‘ini oshirishi zarur va ular ishini tashkil qilishga ham katta e‘tibor berish lozim, chunki bunday tashish tannarxi ancha yuqori bo‘ladi¹.

1975-1978-yillarda axborot – hisoblash markazi tashkil etildi. Unga Ya.S. Geller boshliq etib tayinlandi. Shu kundan boshlab Toshkent shahar markazlashgan yuk tashish avtotrestining 12 ta avtokorxonasida yo‘l varaqalari elektron hisoblash mashinalari yordamida hisob-kitob qilish boshlandi. Yuk tashish rejasining bajarilishi, yonilg‘i sarfi, texnikadan foydalanish ko‘rsatkichlari, haydovchilarning ish haqi, mijozlar bilan hisoblashishi va boshqa ma‘lumotlar olinadigan bo‘ldi.

Avtomobilchilar yuk oborotini 1,5 baravar ko‘paytirishlari kerak. Avtomobil pritseplarida yuk tashish hajmi keskin ravishda oshirilishi zarur. Bu esa kam chiqim qilib, beqiyos katta hajmdagi ishlarini bajarish, ko‘p miqdorda yonilg‘i moylash materiallarini tejab qolish, g‘oyat katta iqtisodiy samara olish imkonini beradi. O‘sha davrdagi markazlashgan usulda yuk tashish avtotrestining moddiy texnika bazasining ahvoli va iqtisodiy ko‘rsatkichlari quyidagicha bo‘lgan.

¹ Ходжаев Б.А. Автомобиль транспорта иқтисоди. —Б.30.

Avtotransport ishida ham qoloqliklar, nuqsonlar mavjud bo'lib, rahbar xodimlarning xatolari ham vaziyatni murakkablashtirdi. Natijada, vaziyat o'rganilib, tuzatilib, ishlar to'g'ri yo'lga qo'yilgani sabab, avtotrest ijobiy natijalarga erishdi. 1968-1988 yillar davomida avtotrest rahbariyati o'z tarkibidagi barcha avtokorxonalarining binolarini qurishga, ta'mirga sexlarni barpo etiga, ishchi va xodimlarga sharoitlarni yaratishga ko'proq e'tibor berdi. Shu yillarda 5322 ta ratsionalizatorlik takliflari ishlab chiqildi va joriy etildi. Buning hisobiga 950 ming so'mlik foyda ko'rildi.

Trest tizimidagi bunday o'zgarishlar 1968 yilgacha davom etdi, yo'lovchilar va yuk tashish hajmlari ortib, yangi avtoxo'jaliklar tashkil topdi. Shu yili markazlashtirilgan yuk tashish Toshkent viloyati avtotresti zaminida 2 ta yo'lovchilar va yuk tashish trestlari tuzildi. "Toshkent viloyatyuktrans" tresti tarkibida quyidagi korxonalar – Chirchiqdagi 2, Bekobodda16, Olmazordagi 45, Alimkentdagi 46, Angrendagi 72, To'ytepadagi 74, Olmaliqdagi 8, Soldatskoedagi 80, Pskentdagi 81, Yangiyo'ldagi 107, Yangibozordagi 212 Bo'kadagi 122, Bo'stonliqdagi 125-avtokorxonalar, Yangiyo'ldagi 2503 – avtokolonna, ixtisoslashtirilgan 56-avtokorxonalar faoliyat olib bordi. Keyinchalik Bekobodagi, Zafardagi, Yangiyo'ldagi 107- avtokorxona, 2503 - avtokolonna birlashtirildi, 56-avtokorxona trest tarkibidan chiqarildi. Trestda jami 120 ta avtotransport tashkilotlari qoldirildi¹.

¹ Toshkent viloyati davlat arxivi, 361-fond, 1-r'yxat, 72-ish, 83-varak.